

העמדת ישראל לדין פלילי בערכאות של גויים בגין סרבנות גט והשפעתה על כשרות הגט

הקדמה

בחוק האנגלי, חוק העבירות החמורות 2015 פרק 9 סעיף 76 ס"ק 11(1), שפורסם בשנים-עשר בחודש דצמבר בשנת 2015, דן בהגנה על ילדים ואחרים במציאות של התעללות בתוך המשפחה בכלל ובהתנהגות שתלטנית (בלע"ז: coercive control) או כפייתית (בלע"ז: controlling behavior) ביחסים משפחתיים בפרט.¹ הגדרת אלימות כלפי בת זוג אינה מסתכמת בגבר אלים המשתמש בהכאה פיזית ובהתעללות נפשית ומילולית. אלימות כלפי בת זוג מתאפיינת בניסיונותיו של המכה לשלוט בה ולהגביל את צעדיה. גילוי השליטה בכלל ומניעת קשרים מחוץ למשפחה, ביקורת על לבוש ומניעת מידע כספי בפרט - כל אלו גורמים למתיחות עד כדי צעקות והטחת קללות ועלבונות בשיעור גבוה יותר מזה המאפיין זוגות המתגוררים ללא אלימות. יחסי שתלטנות מוגדרים ע"י פרופ' אבן שטראק, כפי שמצוטט בפסק דין אנגלי, וזו לשונו של פרופ' שטראק:²

In coercive control, abusers deploy a broad range of non-consensual, non-reciprocal tactics, over an extended period to subjugate or dominate a partner rather than merely to hurt them physically. Compliance is achieved by making victims afraid and denying basic rights, resources and liberties without which they are not able to effectively refuse, resist or escape demands that militate against their interests

אם בית משפט אנגלי יכריע במקרה מסוים סרבנות גט יש בה משום התנהגות שתלטנית של אדם כלפי בת זוג, והוא ייכלא לתקופת מאסר קצובה מראש בהתאם לחקיקה הנ"ל, האם התהליך הפלילי נגד סרבן הגט ישפיע על כשרות הגט? כידוע, אם בעל נותן גט לאשתו מחמת אונס, הגט בטל.³ לכן אם אסרוהו עד שייתן את הגט, ונתן את הגט כדי להשתחרר מהמאסר, הגט בטל.⁴ לכאורה על יסוד האמור, אם בית המשפט באנגליה יאסור את הבעל שהורשע בגין עבירה פלילית של התנהגות שתלטנית כלפי אשתו, והבעל ייתן את הגט, הגט יהיה בטל מטעם גט מעושה! כלומר הבעל והאישה

1. בעקבות החקיקה הנ"ל, לפני שנה הוגשה תביעה פלילית ראשונה נגד בעל הנוהג בשתלטנות ומסרב לתת גט לאשתו. עקב האיום במאסר החליט הבעל לתת גט לאשתו. הצעה של חקיקה דומה תלויה ועומדת לדין ב-Standing Committee on Codes New York.

2. Regina v Challen (2019), EWCA 916, Court of Appeal

3. רמב"ם, הל' גירושין פ"א ה"א; שו"ע, אבה"ע סי' קלד סעי' ז.

4. שו"ת הרשב"א, ח"ב סי' רעז; שו"ת הריב"ש, סי' רלב; שו"ת משאת בנימין, סי' כב.

חייבים להסכים להתגרש.⁵ מתעוררת השאלה, האם קיים יסוד הלכתי לכפות גט באמצעות הליך פלילי של ערכאות גויים? בהתאם לנאמר בספר דברים (כד, א): 'וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו', במשנה⁶ ובפוסקים,⁷ לא יגרש האיש את אשתו אלא מרצונו. הרי מבואר שהגט צריך להינתן בהסכמת הבעל, וגט שניתן שלא מרצונו של הבעל - אין לו תוקף.⁸ מצד שני, נקבע במשנה (גיטין פ"ט מ"ח):

גט מעושה בישראל כשר ובנכרים פסול ונכרים חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך...

וכן כתוב בתלמוד (בבא בתרא מח ע"ב): 'וכן אה אומר בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ודלמא התם שמצוה לשמוע לדברי חכמים'. כלומר, אע"פ שבתנאים מסוימים כופין את הבעל לתת גט לאשתו, הסכמתו לקבל פסק דין של ישראל מועילה להחשיב את נותן הגט 'לרצונו', כהסברו הידוע והקולע של הרמב"ם (הל' גירושין פ"ב ה"כ):

מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר, וכן אם הכוהו גוים ואמרו לו עשה מה שישראל אומרים לך ולחצו אותו ישראל ביד הגוים עד שיגרש הרי זה כשר, ואם הגוים מעצמן אנסוהו עד שכתב הואיל והדין נותן שיכתוב הרי זה גט פסול. ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד גוים בין ביד ישראל, שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב מן התורה לעשותו כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו.

מודגש בפסיקת הרמב"ם שבמקרה שכופין את הבעל לתת גט לאשתו, חובה עליו לומר 'רוצה אני'. בנסיבות מסוימות מערכת ההלכה מתירה לכפות גט,⁹ והכניעה ללחץ הופכת להסכמה לתת גט.¹⁰ ההלכה קובעת שגט מעושה ע"י ישראל כשר, אבל עישוי גט על ידי

5. גיטין פח ע"ב; שו"ע, אבה"ע סי' קלד סעי' ז; בית שמואל, לשו"ע שם ס"ק יג.

6. משנה יבמות פ"ג מ"א.

7. רמב"ם, הל' גירושין פ"א ה"א-ה"ב; רשב"ם, בבא בתרא מח ע"א ד"ה וכן אתה אמור.

8. בין הפוסקים ניטשה מחלוקת בשאלה אם גט מעושה פסול מדאורייתא או מדרבנן, ואיכמ"ל. לעומת זאת, מדאורייתא האישה מתגרשת אפילו בעל כורחה. עי' תוספתא כתובות פ"ב ה"ג; גיטין עח ע"א; כידוע חכמינו תיקנו חרם דרבנו גרשום לפיו האישה יוצאת רק ברצונה, עי' שו"ת הרא"ש כלל מב סי' א.

9. כתובות פ"ז מ"ט-מ"י; נדרים פ"א מ"ב; יבמות פ"ג מ"ה; שם פ"י מ"א; כתובות סג ע"א; שם עג ע"א; שו"ע אבה"ע סי' קנד סעי' א; שם, סעי' ג.

10. וכן אחרים הסכימו עם הוראת הרמב"ם. עי' תוספות בבא בתרא מח ע"א ד"ה אלימא מהא; רשב"ם בבא בתרא מח ע"א ד"ה דילמא; שו"ת אור זרוע, תשובות סי' תשנד; שו"ת מהר"ח אור זרוע סי' קכו; שו"ת תשב"ץ ב, סי' ח; שו"ת יכין ובוועז ב, סי' כא; שו"ת המבי"ט א, סי' עו; שו"ת עין יצחק ב, סי' מו; שו"ת חוות יאיר סי' נה; שו"ע, חו"מ סי' רה סעי' א; להבנה אחרת להצדקת כפיית גט, עי' חידושי הריטב"א, כתובות סד ע"ב; שו"ת הרא"ש כלל מג סי' ה; שו"ת הרדב"ז, סי' ד' אלף רכת; שם, סי' א' קנז; שו"ת מהרי"ק, סי' סג.

גויים פסול. אם ב"ד ישראל הכריע לכפות גט במקרה מסוים, האם כפיית הגט ע"י ערכאות פוסלת את כשרותו? הטור¹¹ מביא מחלוקת בין אביו הרא"ש ובין הרמ"ה בדין גויים שכופים לתת גט ולא אמרו 'עשה מה שישראל אמר לך'. האם בנסיבות אלו הגט כשר או לא? הטור פוסק כדלהלן:

אם ב"ד של ישראל כופין אותו ע"י עכו"ם ואומרים לו עשה מה שבית דין של ישראל אומרים לך וכופין אותו על כן הוי גט, וכתב הרמ"ה דוקא זה הלשון, אבל אם עכו"ם כופין אותו ואומרים לו תן גט, אף על פי שישראל אומר להם לכופו פסול. ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל דכיון שישראל אומר להם לכופו אפילו אם העכו"ם אומרים ליתן גט כשר.

סלע המחלוקת בין הרא"ש והרמ"ה מוסבר באופן בהיר בדברים שכתב הדיין הרב אוריאל לביא, אב בית דין בבית הדין הרבני האזורי ירושלים:¹²

הרמ"ה והרא"ש נחלקו בכה"ג שבית הדין של ישראל פסק לכופ את הבעל לגירושין, ולאחר מכן הגוי כפה אותו לתת גט מצד דינם, והגוי אדעתא דנפשיה עביד, ולא אדעתא לקיים את פסק הדין של בית הדין. הרמ"ה סובר שמאחר שהעכו"ם אינם מעשים את הבעל בשליחות בית הדין לא מהני. ואילו לדעת הרא"ש מאחר ועוד קודם לעישוי ב"ד של ישראל כבר פסקו עליו שדינו בכפיית גירושין הרי כל מי שיוציא לפועל כפייה זו, לרבות ערכאות של גויים, יחשבו כידא אריכתא של בית הדין, גם אם לא יאמרו כן. הוה אומר, לדעת הרמ"ה ניתן לאכוף פסק דין של כפיית גט מטעם ב"ד ישראל ע"י ערכאות בתנאי שבית המשפט יאמר לו עשה כפי מה שיפסקו על ידי ב"ד ישראל.

לעומת עמדת הרמ"ה, לפי הרא"ש די שערכאות של גויים כופות על הבעל לתת גט על דעת עצמן ולא על דעת ב"ד ישראל, בתנאי שבי"ד ישראל הוציא פסק דין של כפיית גט.¹³ רבי יוסף קארו הכריע במחלוקת הנ"ל בצורה הבאה (שו"ע, אבה"ע סי' קלד סעי' ט):

אם דחקו אותו ב"ד של ישראל על ידי כותים והיו כותים מכין אותו ואומרים מה שישראל אומרים לך דינו כאנסהו ישראל.

11. טור, אבה"ע סי' קלד.

12. תיק מספר 19/622918, בי"ד אזורי ירושלים, ד' סיון תשע"ז.

13. עמדת הרא"ש משתלבת עם העיקרון הכללי בחושן משפט לפיו מותר לאכוף פס"ד שניתן ע"י בית דין של ישראל באמצעות ערכאות של גויים. עיין חידושי הרשב"א, גיטין פח ע"ב; שו"ת הרשב"א החדשות, סי' רד; טור, חו"מ סי' ב; דרישה לטור שם; סמ"ע, חו"מ סי' כו ס"ק ה; בית יוסף, חו"מ סי' כז, בשם ספר התרומות; שו"ת חתם סופר, חו"מ סי' ג; ביאור הגר"א, חו"מ סי' כו ס"ק ב; שו"ת מהרש"ם א, סי' פט; שו"ת האלף לך שלמה, ח"ד חו"מ סי' ג; שו"ת בית אבי"ד, סי' קסט; קובץ תשובות א, סי' קפ; תיק מ' 2/846913 בי"ד אזורי חיפה, י"ח סיוון תשע"ז בשם הרב אלישיב והרב שלמה זלמן אוירבך; השוה שו"ת באר יצחק, אבה"ע סי' י, ואיכמ"ל. כלומר ניתן להקיש מדין גיטין להלכה בדיני ממונות, עי' ב"י, חו"מ שם; ביאור הגר"א חו"מ שם.

לכאורה נראה מלשונו הרהוטה של המחבר שהוא מכריע כדעת הרמ"ה¹⁴ ברם נושאי הכלים של ה'שלחן ערוך' הבינו שרבי יוסף קארו פוסק כהרא"ש, ואילו תוספת הדברים שמזכיר בעניין הצהרת הכותמים לאו דווקא נקט, והיא אינה משקפת את גישתו.¹⁵ לשיטת הרא"ש השאלה היא: האם כל כפיית גט שבוצעה ע"י ערכאות ע"פ דיניהן תיחשב ככפייה של ב"ד ישראל? בקובץ 'שערי תורה' דנו כמה אחרונים בדין של בעל המסרב להתייצב בדיון בתביעת גירושין, ואשתו טוענת ואף יכולה להוכיח שהוא סריס. במקרה הנדון, אם האישה תתבע גירושין בערכאות שבהן יכפו אותו לגרש ע"פ דיניהן, הגט יהיה כשר? מענה לשאלה זו מצוי בדברי הרב יוסף שלום הלוי פייגענבוים, שהכריע כדעת הרא"ש:¹⁶

אכן גם לדעת הרא"ש והטור וכן נראה דעת הב"ש בסו"ס קלד ס"ק טו וכפי מה שכתבנו דתליא בפלוגתא הנ"ל יפה הכריע כי כן הוא הכרעת הרמ"א ז"ל באו"ח סימן יא וסימן לב ועי"ש במג"א ס"ק יא ובש"ך יו"ד רעא ס"ק ה דאפילו לא סייע הישראל קצת, כשר, ורק לרווחא דמילתא כתב שיסייע מעט. מכל מקום בנידון דידן פשיטא דגם לפי דברי הרא"ש וסייעתו לא מהני. דומה שערכאות של המדינה שם כופה אותו לגרש אינו מצד דת ישראל אלא כשאר נימוסיהם לעשות משפט המדינה ולהציל עשוק מיד עושקו. ואפילו יתברר שיצא חוק לגרש כדת מפני שהדין הוא כן בדת ישראל לא יועיל, דבעינן דוקא שהכפייה תהיה מכוח בית דין של ישראל והאינו ישראל לא יהיו עושים רק מעשה מקל בעלמא, כמו שכתב הר"ן, אבל כל שאין הכפייה מכוח ציווי של בית דין של ישראל על פי דת ישראל. אפילו האיניו ישראל אומרים למגרש עשה מה שישראל מצווים לך בדין תורה, לא מהני.

יוצא מדבריו שאם ב"ד של ישראל כופה את הבעל לתת גט לאשתו, אין הגט כשר אם ערכאות כופות מפני הוראת החוק שלהן. אפילו אם בית המשפט אומר למגרש 'עשה מה שישראל מצווים לך בדין תורה' - לא מהני!

הרב מאיר אריק, מחבר שו"ת 'אמרי ישר' ו'מנחת פתים', חולק על הרב פייגענבוים:¹⁷ ודאי בית דין של ישראל יכולין לעשות האישה עצמה לשליח שתכוף לבעלה על ידי ערכאות, ובכה"ג מהני דהיא שלוחה של בית דין, ועל פיה כעל פי בית דין דמי. א"כ הבית דין יתנו פסק דין שיבררו הדבר ע"י הממשלה, ואם אמת כמו שאומרת, מחויב לגרש ואז שפיר דמי, כי כפיית הממשלה על פי האישה שליח בית דין.

וכן הסכים הרב יעקב שור:¹⁸

נראה לי ברור למעשה דכל שהבית דין יצוו עליו שמחויב לגרש את אשתו ויתרו בו שאם לא ירצה יתירו לאישה להיות קובלת עליו בדיניהם להכריח אותו על זה שיגרש את אשתו. אף שאין הכפייה שלהם מכוח ציווי בית דין ישראל אלא מצד

14. וכן סבורים שו"ת תשב"ץ, ח"ד סי' לה; שו"ת רבנו בצלאל אשכנזי, סי' טו; שו"ת הרי"ד, סי' נה; שו"ת הרשב"ש, סי' שלט; שו"ת עונג יום טוב, סי' קכח בשם כמה ראשונים.

15. בית שמואל, אבה"ע שם ס"ק טו; וכן הכריעו דרישה, לטור חו"מ סי' ב; סמ"ע, חו"מ סי' כו ס"ק ה; ובימינו סובר הרב שמואל צבי גרטנר 'שרוב מנין ורוב בנין של הראשונים' תומכים בעמדת הרא"ש. עי' כפייה בגט, אות יד עמ' קמה.

16. קובץ שערי תורה, חלק ג, קונטרס יא, סימן סג, עמ' 173 ואילך.

17. קובץ שערי תורה, חלק ד, קונטרס טו, עמ' 25 ואילך, קובץ שערי תורה, חלק ד סימן לד ס"ק ב, עמ' 68 ואילך.

18. קובץ שערי תורה, חלק ד סימן לד ס"ק ב, עמ' 68 ואילך.

- נימוסייהם על פי משפטי המדינה, הוי שפיר גט מעושה כדין בישראל דכשר לכתחילה כאשר מגרשה בבית דין של ישראל...
- בהתאם לעמדת הרב אריק והרב שור ובשילוב שיטת הרא"ש, אם בית דין של ישראל פסק שיש לחייב בעל לתת גט, והוא סירב, וכפו אותו בערכאות לגרש לא מכוח ציווי של ב"ד ישראל אלא מטעם חוקי המדינה, הגט כשר לכתחילה. וכן סובר הרב יצחק ליעבעס ז"ל (שהיה רב בברוקלין, ניו יורק).¹⁹ לאור האמור, כדי לשלול אפשרות שגט שיינתן בכפוף להליך פלילי של ערכאות ייחשב כגט מעושה, ויהיה בטל, העמדה לדין של סרבן גט בערכאות תיעשה רק בהתקיים כל התנאים הבאים:
- 1) מבחינה פרוצדורלית, לב"ד של ישראל מותר להכריע בעניין גירושין בנוכחות שני בני זוג.
 - 2) או בנוכחות האישה בלבד, בתנאי שהזמן הבעל לב"ד וסירב להתייצב לדין.²⁰ שלילת סמכות ב"ד בחו"ל לכפות גט אינה מונעת מבית הדין לכתוב הוראה תיאורטית לכפיית גט, תוך הבהרה שהכפייה תבוצע רק באמצעות הערכאות ובהתאם לדיניהן. כלומר תנאי מוקדם להגשת תביעה לגט בביהמ"ש הוא שבי"ד ישראל הוציא פסק דין של חיוב גט.²¹
 - 3) אם הבעל נתן גט כדי למנוע הגשת תביעה זו ע"פ החוק הנ"ל, הגט כשר. לאור כל האמור, פסק דין מטעם ב"ד ישראל בצירוף אכיפת גט באמצעות הליך פלילי של בית משפט אנגלי ימנע עגינות של בנות ישראל המתגוררות באנגליה, ויש בכך כדי למנוע איסורים חמורים של אשת איש וריבוי ממזרים בישראל, ה' יצילנו!

19. שו"ת בית אבי"ד, סי' קסט ס"ק יד.

20. שו"ת רשב"ש, סי' מו; שו"ת מהרשד"ם החדשות, מהד' זכרון אהרן תשע"ה; שו"ת רמ"ע מפאנו, סי' פח; שו"ת המבי"ט א, סי' עו; שם ח"ב סי' קלח; שו"ת מהרש"ם ו, סי' קסא; שו"ת אבני נזר, אה"ע סי' רלח; הרב יעקב אריאל, דיני בורות, עמ' 302; הרב ד"ר אליאב שוחטמן, סדר הדין בבית הדין הרבני, מהדורה ב', עמ' 521-522; הרב אברהם דרברמדיקר, ספר סדר הדין, ח"ו סי' נט; A.Y. Warburg, Rabbinic Authority, vol. 4, page 216; השווה עמדתם של הרב אלישיב והרב לביא שהכרעת ב"ד בעניין גירושין תהיה בנוכחות שני הצדדים. ע"י הרב גרטנר כפייה בגט, דברי הקדמה; תיק מס' 1/865704, ב"ד הרבני האזורי צפת, י"ב אייר תשע"ז.

21. בגולה בד"כ בתי הדין נמנעים להוציא פסק דין של 'חיוב להתגרש'. הצגת הדברים כאן מראה בעליל את החשיבות בהוצאת הכרעה כזו מטעם ב"ד כדי לטפל במצוקת העגונה המעוניינת לקבל סעד מאת ערכאות של גויים. מיעוט של פוסקים סוברים שהחלטה של ב"ד לחייב גט דומה לכפיית גט ומובילה למצב של גט מעושה. ע"י חזון איש, אה"ע"ז סי' צט ס"ק ב; שו"ת יביע אומר, ח"ב אבע"ה סי' י; הרב שמשון קרליץ, שו"ת עטרת שלמה א, סי' לב אות ו, בשם רשב"א וריב"ש; פסקי דין רבניים להלן: פד"ר ז, ר"א, ר"ב, הרב אלישיב בשם הרא"ש; תיק מס' 2/8211227, ב"ד האזורי ירושלים, שנים עשר בדצמבר 2013; תיק מס' 1/1083672, ב"ד האזורי חיפה, 25 ינואר 2018.

ברם, רוב הפוסקים כולל רוב בתי הדין שתחת חסות הרבנות הראשית בישראל מוציאים פסקי דין של חיוב גט. לכן כדאי שבתי הדין בגולה יאמצו את הפרוצדורה הנהוגה בבתי הדין בארץ וכן את העמדה של רוב הפוסקים. ע"י תוספות כתובות ע"א ד"ה יוציא בשם ר"ח; תוספות, יבמות סד ע"א ד"ה יוציא; פסקי הרא"ש יבמות פ"ו סי' יא; שו"ת הדיין הריב"ש סי' קכז; שו"ת תשב"ץ ב, סי' סח; סמ"ג עשה מח; סוף שו"ת מהר"ם מרוטנברג, דפוס פראג, סי' תקמו; חידושי הר"ן כתובות עז ע"ב; שו"ת הרשב"א, ח"ז סי' תעז; חידושי הריטב"א, כתובות עז ע"א; טור וב"י, אה"ע"ז סי' קנד; רמ"א, יו"ד סי' רכח סע"ל כ; ערוך השלחן, אה"ע"ז סי' קנד סע"ל כ; ש"ך, גבורת אנשים סי' כט; פתחי תשובה, אה"ע"ז סי' קנד ס"ק טו; שו"ת מהרי"ט א, סי' קיג; שו"ת נודע ביהודה, מהדורא תניינא סי' צ; שו"ת נושא האפוד, סי' לב אות יח; פד"ר א, קמא דעת הרב אלישיב; תיק מס' 1/865704, ב"ד הרבני האזורי צפת, י"ב אייר תשע"ז.